

О. В. Євтушенко,
к. е. н., доцент кафедри туристичного бізнесу,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЕРВІСНОЇ ЕКОНОМІКИ

О. Yevtushenko,
PhD in Economics, Associate Professor V.N. Karazin Kharkiv National University

PPECULIARITIES OF SERVICE ECONOMY FORMATION

У статті визначено тенденції розвитку сучасної економіки із застосуванням секторного методу аналізу показало, що основною рисою становлення новітньої постіндустріальної економіки є перехід від виробництва товарів до надання послуг. Причому ці об'єктивні зміни, що відбуваються в сучасному світі, відбиваються не тільки на кількісних пропорціях у структурі національного виробництва більшості країн світу, але і на якісних його характеристиках. Змінюється не тільки загальна кількість наданих послуг, але й їхня якість. Ті послуги, які займають головне місце у створенні валового внутрішнього продукту у сервісній економіці, мають переважно інтелектуальний, творчий характер.

Trends of the modern economy development using sectoral analysis method determined in the article have showed that the principal feature of modern post-industrial economy formation is the transfer from production of goods to the rendering of services. And these objective changes taking place in the modern world, are reflected not only in the quantitative proportions in the structure of domestic production of most world countries but also in its qualitative characteristics. Not only the total number of services provided is changing but also their quality. The services that occupy the main place in the Gross domestic product creation in the service economy mostly have intellectual, creative nature.

Ключові слова: сервісна економіка, постіндустріальний суспільство, сфера послуг, послуга.
Key words: service economy, post-industrial society, service sector, service.

Рівень розвитку економіки характеризується ступенем її залежності від природного середовища. Історично першим склався так званий первинний сектор економіки, що включає сільське господарство і видобуток корисних копалин для власних потреб. На цьому секторі базувалася економіка всіх людських суспільств аж до XVII століття. Виникнення вторинного сектору — переробної промисловості — ознаменувало становлення нового типу економіки, індустріальної.

Розвиток комп'ютерних систем і технологій, успішне їх впровадження в різні галузі народного господарства, дозволяють значно підвищити продуктивність праці, а відповідно й ефективність господарської діяльності. Це обумовило зростання третинного сектору економіки, тобто розвиток виробництва нематеріальних багатств.

В останні роки у переважній кількості держав світу спостерігається тенденція щодо скорочення частки матеріального виробництва у ВВП й зростання частки послуг, а також збільшення кількості зайнятих у цій сфері [1]. Перехід від індустріального способу виробництва до постіндустріального стає неминучим.

Вивченню сутності змін, що здійснюються в новітньому суспільстві, присвячено праці Белла Д. [2], Тоффлера Е. [3], Стоунер Т. [4], Іноземцева В. [5; 6], Чухна А. [7; 8], Фатенко-Ткачук А.О. [9] та ін. У публікаціях цих вчених із аналізу тенденцій розвитку економічного устрою нова суспільна формація отримала назву "інформаційного суспільства", "третьої хвилі", "постекономічного суспільства", "нової економіки", "постіндустріального суспільства", "інформаційної епохи" тощо.

Розвиток нематеріального сектору економіки більшості країн світу ставить питання щодо удосконалення методології та методики дослідження процесів взаємодії економічних суб'єктів на ринку послуг.

Метою статті є узагальнення і розвиток теоретичних основ визначення ролі нематеріального сектору економіки у постіндустріальному суспільстві на основі узагальнення результатів наукових досліджень та аналізу тенденцій розвитку суспільства.

Структура економіки індустріального типу може бути представлена 1—3 технологічними укладами, згідно концепції технологічних укладів Глазьева С.Ю. При цьому продуктивний капітал виступає основною суспільною формою організації та розвитку, а параметром регулювання є середня норма прибутку підприємств машинобудівної галузі та нафтохімії. Формування нової економіки відповідно пов'язане з 4 та 5 технологічними укладами. Це, насамперед, виробництво та використання робототехніки, електроніки, розвиток засобів та відносин телекомунікацій, використання досягнень тонкої хімії та біотехнології, космічних технологій.

Тоффлер Е. описує три типи суспільства, використовуючи алегорію хвилі. Кожен новий тип суспільства наче хвиля виштовхує попередній на узбіччя історії. Перша хвиля відповідає традиційному аграрному суспільству, друга — передбачає домінування індустріального способу виробництва, а третя — постіндустріального, в якому переважну частку у створенні національного продукту в економіці займає сектор послуг.

Як зазначає Тоффлер Е., до нашого часу людство пережило дві величезні хвилі змін, і кожна з них, в основному, знищувала більш ранні культури чи цивілізації і заміщала їх у такий спосіб життя, що був незбагнений для людей, що жили раніше. Перша хвиля змін — сільськогосподарська революція — зажадала тисячоріч, щоб зжити саму себе. Друга хвиля — ріст промислової цивілізації — зайняла усього лише 300 років. Сьогодні історія виявляє, що Третя хвиля пронесеться через істо-

рію і завершиться протягом усього декількох десятиліть [4, с. 32–33].

Важливим внеском в розвиток економічної теорії є концепція постіндустріального суспільства, розроблена Беллом Д., в якій виділяються три етапи в розвитку суспільства — доіндустріалізм, індустріалізм і постіндустріалізм. В якості методологічного базису дослідження розвитку суспільно-історичного процесу вченим пропонується використання концептуальної схеми, в якій постіндустріальна економіка ототожнюється з економікою послуг.

Як відмічає Белл Д., значний сектор послуг існує в будь-якому суспільстві. В доіндустріальний період це, в основному, клас тих, хто надає особисті послуги по дому. В індустріальному суспільстві сфера послуг включає транспорт, фінанси, а також побутові послуги (косметичні кабінети, ресторани тощо). В постіндустріальному суспільстві з'являються нові види послуг, перш за все в гуманітарній сфері (головним чином у охороні здоров'я, освіті та соціальному обслуговуванні), а також послуги професіоналів й технічних спеціалістів [2, с. 675]. Таким чином, учений підкреслює здійснення не тільки структурних змін в економіці взагалі, але й якісних, що відбуваються в сфері послуг із розвитком суспільства.

Отже, в загальному вигляді теорія постіндустріального суспільства використовує секторний метод аналізу розвитку будь-якої країни. При цьому суспільне виробництво розподіляється на три окремі сектори: первинний (сільське господарство); вторинний (промисловість); третинний (сфера послуг), а зміна питомої ваги продукції, що виробляється цими секторами, в загальній сумі ВВП визначає зміну стадій суспільно-економічного розвитку.

Цієї ж думки дотримується й інший дослідник проблем новітньої економіки Кастельс М., який стверджує, що економічна діяльність зміщується від виробництва товарів до надання послуг. За скороченням сільськогосподарської зайнятості відбувається незворотне скорочення робочих місць в промисловому виробництві на користь робочих місць в сфері послуг, які, в кінцевому рахунку, повинні сформувати переважну частку зайнятості. Чим більш розвинутою є економіка, тим більше зайнятість й виробництво повинні бути зосереджені в сфері послуг [11, с. 201]. Таким чином, учений підкреслює остаточне становлення сервісної економіки в сучасному світі. У висновок науковець зазначає, що відповідне розподілення (між економічною структурою першої та другої половини ХХ ст. — курсив наш) відбувається не між індустріальною та постіндустріальною економіками, а між двома формами заснованого на знанні промислового та сільськогосподарського виробництва та виробництва послуг [11, с. 202].

Отже, незважаючи на значні відмінності в термінології та підходах, що використовуються для аналізу змін, які відбуваються в сучасній економіці, переважна більшість прихильників постіндустріальної теорії в якості основної тенденції розвитку теперішнього соціуму виділяють переорієнтацію суспільного виробництва із створення матеріальних благ на надання послуг. Причому ці об'єктивні зміни відбуваються і в структурі зайнятості, викликаючи відповідно нові вимоги до робочої сили.

Питанням дослідження формування постіндустріального суспільства присвячено також праці російських вчених. Так, Іноземцев В.А. акцентує увагу на здійсненні поступового переходу від домінування промислового виробництва в індустріальну епоху до пріоритету сектору послуг в постіндустріальну.

Таблиця 1. Технологічні стрибки та цикли

Цикли	1	2	3	4	5
Початок циклу	1780 р.	1845 р.	1890 р.	1945 р.	1990 р.
Застосування	Парова машина	Потяги	Освітлення, кіно, мотори	Автомобіль, телефон, телевізор, комп'ютер	Software, мультимедіа, економіка послуг
Технологія та сировина	Пар	Сталь, вугілля	Електрика, хімія, нафта	Електроніка, ядерна технологія	Інформаційні технології, біота генна техніка
Мережі	Торгові мережі	Мережі транспорту	Енергомережі	Комунікаційні мережі	Глобальні мережі, знання

Джерело: [10, с. 149].

Як зазначає науковець, бурхливий розвиток транспорту та комунікацій сприяв становленню світової господарської системи. В цілому вона мала індустріальний характер, однак в гіпертрофованій формі відтворила секторну структуру виробництва. Так, первинний сектор став уділом країн, що розвиваються, вторинний також значною мірою витискувався на периферію співдружності економічно розвинених країн, самі ж розвинені країни почали бурхливо розвивати сектор послуг, в надрах якого зароджувалася інформаційна економіка [6, с. 5].

Таким чином, на основі порівняльного аналізу сучасних економічних підходів ми бачимо чітку картину формування постіндустріальної економіки, основну частину якої складає сфера послуг. За даними, представленими у праці [12, с. 24] к кінцю 90-х років сфера послуг у провідних зарубіжних країнах виросла у найбільш значний сектор господарства: сумарна частка транспорту, зв'язку, оптової та роздрібною торгівлі, кредитно-фінансових установ, страхового бізнесу, побутових, ділових та соціально-культурних послуг досягла 62 — 74% у ВВП, 63 — 75% — в загальній чисельності зайнятих та перевищила 50% загального обсягу капіталовкладень (без житлового будівництва).

При цьому домінування сфери послуг в постіндустріальному соціумі не означає відмову суспільства від виробництва промислових товарів. Скорочується лише частка матеріального виробництва в загальній структурі народного господарства. При цьому однією з особливостей сучасної економіки є суттєве зменшення питомої ваги споживання енергії та матеріалів при виробництві одиниці продукції. Так, за інформацією [6, с. 67], з 1973 по 1985 р. валовий національний продукт основних розвинених країн збільшився на 32%, а споживання енергії — всього на 5%; у другій половині 80-х і в 90-ті роки подальший господарчий підйом відбувався вже на тлі абсолютного скорочення енергоспоживання. При валовому національному продукті, що збільшився в 2,5 рази, Сполучені Штати використовують зараз менше чорних металів, ніж в 1960 р.; сільське господарство — одна з найбільш енергоємних галузей — скоротило пряме споживання енергії з 1975 по 1987 р. в 1,5, а загальне (включаючи непряме споживання) — в 1,65 рази.

Як свідчать дані [13, с. 49], з кінця ХІХ ст. в економіці найбільш розвинених країн стала проявлятися тенденція щодо скорочення частки матеріального виробництва в цілому та його найбільш примітивних форм зокрема. Так, якщо у США в 1869 р. приблизно 40% ВВП створювалося у сільському господарстві, то в 1918 р. цей показник знизився до 14, а сьогодні складає не більш 1,4%. Ще більш очевидні зміни в структурі зайнятості: в середині минулого століття до 60% робочої сили було зайнято в аграрному секторі, а тепер цей показник не перевищує 2,7%. Ті ж процеси пізніше проявились і в європейських країнах. У Німеччині та Франції з 1960 по 1991 рр. частка зайнятих у сільському господарстві зменшилася відповідно з 14 до 3,4% й з 23,2 до 5,8%; в добувних галузях, частка яких в ВВП країн ЄС сьогодні

Таблиця 2. ВВП (ВВП) США за секторами економіки

Сектор	Рік						
	1929	1945	1955	1960	1970	1980	1990
Первинний	16,6	12,3	8,1	6,4	5,0	3,9	3,8
Вторинний	35,9	36,9	42,0	29,8	29,5	24,5	23,2
Третинний	46,3	50,6	51,8	63,8	65,5	71,6	73,0

Джерело: [7, с. 280].

не перевищує 3%, зайнятість скоротилася більш ніж на 12% тільки за останні п'ять років.

Однак подібні тенденції спостерігалися лише у взаємній динаміці первинних секторів господарства та послуг. Промислове виробництво залишалось фактично на тих самих позиціях як за кількістю зайнятих, так і за його часткою у ВВП, що складає від 21 до 23% у США й приблизно 20% в країнах ЄС. Сумарна частка як первинного, так і вторинного секторів в постіндустріальних державах стабілізувалася на рівні 30—32% їхнього ВВП, а зайнятість — в межах 25—30% загальної робочої сили цих країн. Масштаби ж сфери послуг постійно зростали: в США третинний сектор забезпечує сьогодні більш 73% ВВП; в ЄС — приблизно 63% ВВП й 62% від кількості зайнятих, для Японії цифри складають 59 та 56%.

К початку 80-років ХХ ст. у США, а декількома роками пізніше і в країнах Західної Європи валовий продукт сфери інтерперсональних послуг (human services) перевищив валовий продукт сфери матеріального виробництва. Темпи його приросту перевищували аналогічні показники в сфері матеріального виробництва: у Франції — в 2 рази, в США та Німеччині — в 6, в Англії — в 30 разів [5, с. 112].

Тенденції, що відбувалися в економіці США у минулому столітті, можна проілюструвати за допомогою таблиці 2.

Як видно з таблиці 2, частка первинного сектора економіки у створенні ВВП США постійно знижується. І, якщо на початку минулого століття в цьому секторі створювалося 16,6% ВВП США, то наприкінці — вже лише 3,8%. Слід зазначити, що протягом розвитку економіки знижується і частка вторинного сектору — з 35,9% до 23,2% відповідно. При цьому неухильно збільшується питома вага третинного сектора економіки США, якщо у 1929 р. в цьому секторі створювалося 46,3% ВВП, то в 1990 р. — 73,0%.

Таким чином, за даними таблиці очевидно, що в третинному секторі економіки США створюється основна частина ВВП, а тому ця сфера може вважатися провідною як за обсягами виробництва, так і за питомою вагою зайнятих в цій сфері.

Корінні зміни у структурі виробництва більшості розвинених країн стосуються в першу чергу його спрямованості на задоволення потреб людей. За рахунок використання новітніх технологій відбувається значне підвищення продуктивності праці, відповідно збільшується добробут населення. Таке стале підвищення рівня життя у розвинених країнах і викликало значний розвиток сфери послуг.

Як зазначає Белл Д., на цьому етапі, по мірі зростання національного доходу, виявляється, як було указано в теоремі Енгеля Е., що частка грошей, що витрачається на харчування, починає знижуватися, а залишок використовується спочатку на придбання товарів тривалою користування (одягу, автомобілів та житла), а потім предметів розкошу, на відпочинок й так далі. Таким чином, із розширенням людських горизонтів й з появою нових потреб та смаків починає розширюватися третинний сектор, сфера особистих послуг: мережі ресторанів, готелів, автомобільних майстерень, індустрія подорожей, розваг та спорту [2, с. 171]. Це значить, що прогрес сфери послуг викликано відповідними змінами у добробуті людей. Підвищення рівня та якості життя у більшості розвинених країн світу завдяки збільшенню суспільної продуктивності праці і відповідному зро-

станню доходів на душу населення надало можливість людям більше коштів витратити на послуги, вже задовольнивши свої потреби у матеріальних товарах.

Високі темпи зростання продуктивності праці на основі потужного НТП призвели до докорінної зміни структури економіки.

Наприклад, у США функціонування такого могутнього промислового потенціалу забезпечують приблизно 10% зайнятих, а 2,5% зайнятих у сільському господарстві годують населення не лише своєї країни, а і багатьох інших. Сьогодні в США приблизно 20% зайнятих забезпечує виробництво величезного обсягу матеріальних благ і майже 80% зайнято у сфері послуг.

Стало ясно, що сфера послуг — це нематеріальне виробництво, що не лише матеріальні продукти, товари, а й послуги мають вартість, що обидві ці сфери економіки утворюють суспільний продукт [7, с. 108].

Нематеріальне виробництво на відміну від матеріального має певні особливості й відмінні риси, яких російський вчений Селезньов А. З. відносить такі:

- 1) складна структура та явно виражений "продуктивний" характер, — одночасно це і сфера виробництва в якій зайнята більша кількість тих, хто працює, і сфера споживання майже для всіх членів суспільства;
- 2) властива йому інтелектуальна домінанта процесу праці, незважаючи на наявність в ній і процесів впливу на предмети та матеріальні процеси;
- 3) тісне переплетення праці та вільного часу — час праці одних співпадає з часом споживання інших;
- 4) замість матеріального предмету, що обробляється, в орбіту впливу на "предмет праці" утягується сама людина;
- 5) кумулятивність накопичуваних результатів, міцний ефект складання результатів нематеріального виробництва, що появляються в результатах будь-якої діяльності і є фактором динамічного розвитку продуктивних сил;
- 6) безмежність виробництва та споживання нематеріальних благ, його порівняно менша "зв'язаність" матеріальними умовами виробництва;
- 7) скутість розвитку матеріального виробництва результатами виробництва нематеріальних благ та навпаки [14, с. 23—24].

Отже, формування нового, постіндустріального соціуму характеризується чітким розподілом економіки на два сектори — сектор виробництва матеріальних благ і сектор послуг. При цьому, як зазначає Чухно А, середина 50-х років — це своєрідний рубіж, коли у сфері послуг США кількість працівників перевищила кількість зайнятих у матеріальному виробництві. І лише наприкінці 70-х років сфера послуг почала переважати, виникли нові явища (радикальне прискорення НТП, швидка зміна структури зайнятості, становлення нового менталітету у значній частині населення) [8, с. 50—51].

Таким чином, можна зробити висновок, що США стала першою постіндустріальною країною, однак поступово і інші розвинені країни опанували шлях постіндустріалізації, і відповідно інтенсивного розвитку нематеріального виробництва. І ця тенденція є в останні роки доволі сталою.

Для постіндустріального суспільства характерна істотна модифікація традиційного соціального устрою, зміна пріоритету в використанні ресурсів у виробництві, зрушення у структурі людської діяльності. При цьому слід зазначити, що перехід від індустріального до постіндустріального способу виробництва характеризується не тільки зрушенням у розподілі зайнятих по галузям, але зміною статусу людини у виробництві. Першочергового значення набуває кваліфікація й рівень освіти, відповідно у людей формується нова система постматеріальних цінностей. Окрім цього, не викликають сумніву тенденції щодо переміщення більшості квалі-

фікованих працівників зі сфери виробництва товарів у сферу послуг з метою реалізації своїх творчих спроможностей та здібностей.

Ці об'єктивні зміни, що відбуваються в сучасному світі, відбуваються не тільки на кількісних пропорціях в структурі національного виробництва більшості країн світу, але і на якісних його характеристиках. Змінюється не тільки загальна кількість наданих послуг, але й їхня якість.

Як зазначає Стоунер Т., зрушення до сервісного сектору в постіндустріальній економіці вивело на перше місце послуги, пов'язані із знанням, — ділові та професійні послуги. Теоретично важливо розрізнити цей постіндустріальний сервісний сектор від доіндустріального, який складається в основному із домашньої прислуги й деяких категорій дрібних торговців [4, с. 399].

Аналіз тенденцій сучасної економіки свідчить про те, що при переході суспільства до постіндустріальної фази відбувається значний розвиток сфери послуг, в якій створюється значна за своїми обсягами додана вартість. При цьому структурні зміни, що відбуваються в народному господарстві, стосуються не тільки домінування нематеріального сектору у суспільному виробництві, але й певних зрушень у сфері нематеріального.

Отже, як видно з вищенаведеного, вже не викликає сумнівів остаточне формування сервісної економіки. При цьому для аналізу тенденцій розвитку теперішнього суспільства слід зосередити увагу на визначенні особливостей та характерних рис економіки послуг, оскільки вже з початку ХХ ст. послуги в окремих країнах світу стали основним об'єктом товарно-грошових відносин в результаті відокремлення сфери послуг від матеріального виробництва. Внаслідок цього сфера послуг в сучасній економіці набула суттєвого пріоритету.

Слід зазначити, що розвиток сервісної економіки у більшості країн світу характеризує становлення нового, постіндустріального соціуму. В сучасних обставинах технологічного розвитку тенденції в сфері послуг визначають перспективи країни щодо її економічної незалежності та конкурентноздатності на світових ринках, оскільки саме цей сектор економіки на сьогодні динамічно розвивається й має значні перспективи на майбутнє. Тому будь-якій країні для створення потенціалу забезпечення довгострокового економічного успіху необхідно сконцентрувати зусилля на створенні умов щодо всебічного розширення третинного сектору економіки.

Література:

1. Євтушенко О.В. Вплив інститутів та особливостей послуг на рівень трансакційних витрат в економіці послуг // Економіка розвитку. — № 4 (52). — Харків: ХНЕУ 2009. — С. 50—52.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Пер. с англ. — М.: Academia, 1999. — 956 с.
3. Тоффлер Э. Третья волна. — М.: ООО "Фирма "Издательство АСТ", 1999. — 784 с.
4. Стоунер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики // Новая технологическая волна на Западе. — М.: Прогресс, 1986. — С. 392—409.
5. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества: Научное издание. — М.: "Academia" — "Наука", 1998. — 640 с.
6. Иноземцев В.Л. Расколота цивилизация: системные кризисы индустриальной эпохи // Вопросы философии. — 1999. — № 5. — С. 3—18.
7. Чухно А.А. Висновки і пропозиції, що витікають із праці "Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України" // Економічна теорія. — 2004. — № 1. — С. 103—114.
8. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. — К.: Логос, 2003. — 632 с.

9. Фатенок-Ткачук А.О. Парадигма проявів "нової" економіки // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 12. — С. 53—60.

10. Лемешенко П.С. Неоекономика: онтологические изменения и теоретические начала // Экономическая теория на пороге XXI века — 7: Глобальная экономика / Под ред. Ю.М. Осипова, С.Н. Бабурина, В.Г. Белолицкого, Е.С. Зотовой. — М.: Юристъ, 2003. — С. 148—162.

11. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.

12. Демидова Л. Сфера услуг в постиндустриальной экономике // Мировая экономика и международные отношения. — 1999. — № 2. — С. 24—32.

13. Антипина О. Иноземцев В. Диалектика стоимости в постиндустриальном обществе. Статья вторая. Абстрактный труд и издержки: деструкция стоимости со стороны производства // Мировая экономика и международные отношения. — 1998. — № 6. — С. 48—59.

14. Селезнев А. З. Нематериальное производство и экономический рост. — М.: Наука. — 2001. — 264 с.

References:

1. Yevtushenko, O.V. (2009), "The impact of institutions and the level of service characteristics of transaction costs in the service economy", *Ekonomika rozvytku*, vol. 4 (52), pp. 50—52.
2. Bell, D. (1999), *Gryashchee postindustrialnoe obshchestvo. Opyt sotsialnogo prognozirovaniya* [The coming post-industrial society. Experience in social forecasting], Academia, Moscow, Russia.
3. Toffler, E. (1999), *Tretya volna* [Third Wave], ООО "Firma "Izdatelstvo AST", Moscow, Russia.
4. Stoner, T. (1986), "Information richness: Profile postindustrial economy", *Novay tekhnologicheskay volna na Zapade*, pp. 392—409.
5. Inozemthev, V.L. (1998), *Za predelami ekonomicheskogo obshchestva: Nauchnoe izdanie* [Outside the Economic Society: Scientific publication], "Academia" — "Nauka", Moscow, Russia.
6. Inozemthev, V.L. (1999), "Broken Civilization: systemic crises of the industrial era", *Voprosy filisofii*, vol. 5, pp. 3—18.
7. Chukhno, A.A. (2004), "The conclusions and proposals arising from the work "post-industrial economy: theory, practice and their importance for Ukraine"", *Economic theory*, vol. 1, pp. 103—114.
8. Chuhno, A.A. (2003), *Postindustrialna ekonomik: teoriya, praktyka ta yikh znachennya dlya Ukrayiny* [Post-industrial economy: theory, practice and their importance for Ukraine], Logos, Kyiv, Ukraine.
9. Fatenok-Tkachuk, A.O. (2012), "The paradigm cases of "new" economy", *Aktualnye problemy ekonomil*, vol. 12, pp. 53—60.
10. Lemeshchnko, P.S. (2003), "Neoeconomyka: ontological change and theoretical beginning", *Ekonomicheskaya teoriya na poroge XXI veka — 7: Globalnaya ekonomika*, pp. 148—162.
11. Kastels, M. (2000), *Informatsionnaya epokha: ekonomika, obshchestvo i kultura* [The Information Age: Economy, Society and Culture], GUNSHE, Moscow, Russia.
12. Demidova, L. (1999), "Scope of services in postindustrial economy", *Mirovay ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya*, vol. 2, pp. 24—32.
13. Antipova, O. and Inozemthev, V. (1998), "Dialectics value in postindustrial society. Article Two. And abstract labor costs: the cost of the destruction from the production", *Mirovaya ekovomika i mezhdunarodnye otnosheniya*, vol. 6, pp. 48—59.
14. Seleznyev, A.Z. (2001), *Nematerialnoe proizvodstvo i ekonomicheskii rost* [Immaterial production and economic growth], Nauka, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2015 р.